

Свідокія Решетник

Моя Оленіана

Холодної зими 41/42 р. в окупованому німцями Києві я працювала в Червоному Хресті у відділі допомоги нужденним ученим. Але всі відділи чи не головним своїм завданням мали допомогу полоненим червоноармійцям, зосередженим у великому Дарницькому таборі. Збирали одяг, продукти і передавали в табір. Працювала кухня. Чомусь запам'яталося, що царював там горох; десь, видно, були його великі запаси.

В лютому 42-го, здається, десятого числа, в Червоному Хресті проведено арешти (душ десять) включно з головою, відомим лікарем і чемпіоном СРСР з шахів Богатирчуком. Потрапила в те число і я. Цим було ознаменовано закриття Червоного Хреста і наступне знищення полонених. (Щойно по роках я довідалася: викликано те відмовою Сталіна від радянських громадян, що потрапили в полон). Тримали нас у горезвісному «Короленководську», б. 33 по Володимирській (за радянської окупації — вул. Короленка) — одвічному осідку ЧК у всіх його іпостасях, із гестапом уключно.

Арешти, мабуть, були потрібні німцям, петлєсз. аби якось виправдати закриття ЧХ, хоч, власне, перед ким їм було виправдовуватись? Десь так днів через три після арешту мене вивели з камери на коридор. Крім чергового вартухая, був там ще якийсь офіцер, котрий повів лчг чмене по коридору повз купу передач для в'язнів до дверей іншої камери в кінці того ж коридору. (В тюрмі не годували, але передачі приймали; чоловік носив чакл дюшжбкто через день півлітрову банку гороху, зав'язану ганчіркою — пластмасових кришок ще ж не винайшли — із ллнбьичаконаючогобдблнлlea ЧХ). «Хотіте відеть вашу Телігу?» — спитав офіцер на всім «понятному язиці» без жодного акценту. Мабуть, був власовець або з емігрантів, слідчий. «А хто ето? Я такой не знаю», — здивовано відповіла я. Здивування було непідробне, бо я справді вперше чула це ім'я. І то при тому, що мешкала в однім параднім (по Толстого, 25) з ор, иблньоСитником і ще кількома хлопцями, які видавали, до свого арешту в грудні 1941-го «Українське Слово». Їх я знала наочно. Але газет мені зацотбвтиблнлот **псьрбьпр** роботою та проблемами виживання не було коли читати. Мешкала ж Теліга деінде. «Ну, всьо равно посмотріте», — сказав гестапівець дьюшшшюбум вкяві прочинив заслонку на «вовчкуеьрвеньтбд» у дверях. Я притулилася оком до вічка д купт і зазирнула всередину. В напівмороці камери сиділа, зігнувшись чорним клубком на підлозі жінка. Її відділяли від мене якихось 1,5 метра. Одягнута була в якась пальто і шапку — в

тюрмі, принаймні в цій частині, не топилося, а морози тої зими, як і двох-трьох попередніх, стояли люті, до -40 градусів, а -20-25 градусів то була буденна норма. На клац заслонки жінка підвела погляд, глянула в бік дверей і знову похилила голову. Обличчя за браком світла я не розгледіла, та й тривало все це лічені секунди, бо гестапівець мовчки одвів мене назад до камери.

Ось уже відтоді минуло півстоліття, а я, мов сьогодні, бачу ту зсутулену постать, повну трагізму й туги, наче символ української долі. Зрештою, чи й не саму себе я бачила збоку, бо сиділа в точнісінько такій же камері в умовах холодної, голодної самоти? Власне, то були не камери, а безвікні «бокси» з цементною долівкою розміром десь 0,8x1,8 м без жодних меблів. Згодом, коли туди повернувся основний хазяїн — МГБ — то були карцери. При вході а тюрму одразу направо іде коридор, в кінці його — «діжурка», а по обидва боки його — ці бокси (найближчий до діжурки, праворуч — міні-бокс 0,5x0,5 м, якщо не менше). Мій бокс був перший у лівому ряду, О. Теліги — останній у тім же ряду, біля «діжурки». Всіх боксів у ряду десь наче з десятків, не до рахуби тоді було. У мене склалося враження, що тримано там кандидатів у смертники. Я теж пройшла тоді понад краєм безодні, але заціліла, дякувати двом добрим людям, які поручились за мене, що я не «комуністка, залишена зі спецзавданням». Це біологи Парамонов (порятував українську оперу, будинок Академії навпроти та інші, вказавши, де закладено більшовиками вибухівку; помер у Австралії) та Шарлемань (за кілька днів до арешту він попередив мене: «говорять, у Червоному Хресті засіла більшовицька агентура»; помер у Києві). А доносів на мене був цілий стос, дехто з авторів ще живий, — слідчий показував мені і дивувався, чому в мене так багато ворогів. Схоже, з його погляду, на відміну від емгебешного, це радше говорило на мою користь. Я пояснила, що була в інституті зоології безпартійним профоргом, і не всім завжди вгодиш із розподілом путівок та інших благ. І слідчий, теж рускаязичний, начебто пойняв віри, тож комуністична компонента моїх звинувачень відпала.

Але німці не були б окупантами, якби не шукали, за традицією всіх окупантів України, ще й націоналізму. Олена Теліга, звісно, в їхніх очах була центральною фігурою націоналізму в Києві, тим більше жінка, як і я. Тому, несподівано показуючи її мені, мусіли сподіватись, що я мимовільно себе чимось зраджу. Інакшого пояснення для моєї Оленіани Телігіани я не бачила тоді, не бачу й зараз.

Через десять днів, не знайшовши ніякої крамоли, а може, й рахуючись із міжнародним престижем Червоного Хреста, нас усіх, крім голови Богатирчука, випустили. Про його долю нічого певного не було відомо, аж по смерті Сталіна пройшла чутка, що його не розстріляно, як говорили, а депортовано до Німеччини.

Що ж до Олени Теліги, то я, звичайно, довідалась, хто була та жінка, що з її життєвим шляхом так драматично схрестився на мить мій власний, але про подальшу її долю я дізналася напевно ось уже аж тепер. Проте той людський клубочок, що я мелькома побачила в тюремний вовчок, не раз відтоді виринав з болючим щемом у моїй пам'яті. Особливо часті нагоди були, коли я знов потрапила до тих же коридорів «Короленководська».

Це було вже в 1951 р. під вивіскою МГБ. Познайомилась я тоді і з боксом 0,5x0,5 м (там і вовчка не було, бо всередині — абсолютна чорнява) — це після «шмону» в «діжурці», і з усім іншим емгебенством. Крім звинувачень, чому мовляв, не розстріляло гестапо в 42-му, був і такий шедевр: не аплодувала на 70-ліття вождя народів (Сталіна на ім'я в протоколах ніколи не поминали). А як же мені було йому ляпати, коли на той час і син, і чоловік уже були в Гулазі? Сидіти мені довелося вже в камерах з вікнами, хоч і «в арифметику» та закозиркованими «намордником», і ліжка були, і годували, та потривало це значно довше тих десяти днів у гестапо. Може й гріх, та не раз я заздрила Телізі, їй цього разу не довелося сюди потрапити. Бо німці і мучили, і розстрілювали, але просто від методичної бездушності. Але так мучити ради мучіння, нерозбірливо лізти в душу людині брудними кованими чобітьми, як чекісти, навряд чи коли хто вмів. Будь він неладен, «третій райх», але стократ будь проклят «третій Рим», незмірно третіший і звіріший!.. Мені вже десятий десяток, лишилося небагато, і, як казали в зоні, пересидіти можна на параші. Але ж лишається ви, молодші і ненароджені. Сохрани вас, Боже, знов попуститись у кабалу до московської хамської орди і датися нап'ясти намордники на ваші вікна і душі. Люди, будьте пильні!

Євдокія РЕШЕТНИК, кандидат біологічних наук